

Σχέδιο ομιλίας

ΓΙΑ ΜΙΑ ΑΝΟΙΧΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ. ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

I.

[Το πρόβλημα]

Κυρίες και κύριοι,

Φίλες και φίλοι,

Δεν υπάρχει γενιά που να μην περηφανεύεται ότι ζει σε ενδιαφέρουσα εποχή. Από την άποψη αυτή δεν διαφέρουμε πολύ από τις προηγούμενες γενιές. Παρ' όλα αυτά, η εποχή μας είναι ιδιαίτερη λόγω της ταχύτητας και της ριζικότητας των αλλαγών. Αλλαγών που επέρχονται σε όλα τα επίπεδα: από τις διεθνείς σχέσεις μέχρι την καθημερινότητα, από τις επικοινωνίες μέχρι τις κοινωνικές σχέσεις, από το πολιτικό σύστημα μέχρι την οικονομία. Αλλαγών που οδηγούν σε μια νέα, ριζικά νέα πραγματικότητα. Πολύπλοκη, αντιφατική, πλούσια σε κινδύνους, αλλά και σε προκλήσεις.

Και το ερώτημα που οφείλει να μάς απασχολεί όλους μας, όλους τους πολίτες της χώρας μας, είναι το εξής: πώς μπορεί η χώρα μας να παίξει αποφασιστικό ρόλο στο νέο τοπίο, στις νέες παραγωγικές σχέσεις, στον νέο διεθνή καταμερισμό εργασίας; Ποιές πλευρές της φυσιογνωμίας μας πρέπει να καλλιεργήσουμε, ποιά στοιχεία της ταυτότητάς μας πρέπει να υπερβούμε για να αξιοποιήσουμε τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται; Πού πρέπει να προστρέχουμε για να βρισκόμαστε σταθερά στο κέντρο των όλο και πιο ορμητικών εξελίξεων;

II.

[Οι αλλαγές της ελληνικής κοινωνίας. Υποκειμενικές δυνατότητες

Γιατί η Ελλάδα του 2001 βρίσκεται στο κέντρο των εξελίξεων. Η σημερινή Ελλάδα δεν είναι πια αυτή που ήταν.

Κυρίες και κύριοι,

Φίλες και φίλοι,

Έχουμε κάνει μεγάλα βήματα προόδου. Είναι μεγάλες οι αλλαγές. Μερικές μάλιστα ανάμεσα στις πιο σημαντικές αποτελούν ρήξεις με το παρελθόν τέτοιες που η εξέλιξη δεν είναι πια αναστρέψιμη.

Η πρώτη μεγάλη μη αναστρέψιμη αλλαγή έχει επέλθει στο οικονομικό επίπεδο. Η Ελλάδα του 2001 δεν έχει καμιά σχέση με την Ελλάδα της φτώχειας, της υπανάπτυξης, του υψηλού πληθωρισμού και της οικονομικής αστάθειας, που χαρακτήριζαν τη χώρα από τη δεκαετία του 1950, για να μην αναφερθούμε σε παλαιότερες εποχές. Με βάση τα στατιστικά δεδομένα του ΟΟΣΑ, το κατά κεφαλήν εισόδημά της Ελλάδας την κατατάσσει κάπου μεταξύ 25^{ης} και 29^{ης} χώρας στον κόσμο.

Η δεύτερη μεγάλη αλλαγή έχει πραγματοποιηθεί χώρα στο επίπεδο των διεθνών σχέσεων. Η Ελλάδα του 2001 είναι στην καρδιά του διεθνούς συστήματος. Είναι κράτος του κέντρου. Με μόνη ουσιαστική εξαίρεση το λεγόμενο G8, στο οποίο δεν θα μπορούσε ποτέ να συμμετάσχει λόγω μεγέθους, η Ελλάδα είναι μέλος όλων σχεδόν των οργανισμών τοπικής, περιφερειακής ή διεθνούς εμβέλειας.

Η τρίτη μη αναστρέψιμη αλλαγή έχει συντελεστεί στο κοινωνικό επίπεδο. Η Ελλάδα του 2001 αποτελεί, για πρώτη φορά στην ιστορία της, χώρα εισαγωγής ανθρώπινου δυναμικού, χώρα υποδοχής μεταναστών. Ταυτόχρονα, λόγω της κοινωνικής αυτής μεταβολής έχει μεταβεί, πάλι για πρώτη φορά, από ένα καθεστώς ιδιαίτερης πολιτισμικής ομοιογένειας (γλωσσικής και θρησκευτικής) σε ένα καθεστώς πολιτισμικής ευρύτητας και πολυμορφίας.

Η τέταρτη μη αναστρέψιμη αλλαγή ανήκει στο πολιτικό επίπεδο. Μετά τη μεταπολίτευση του 1974 πιά παγιωθεί το πιο αυθεντικά δημοκρατικό καθεστώς στη νεότερη ελληνική ιστορία, πράγμα που αποτελεί κρίσιμο ορόσημο στη διαδικασία ανάπτυξης των πολιτικών μας θεσμών.

Υπάρχει τέλος μια πέμπτη σημαντικότερη αλλαγή, στο επίπεδο των γενεών. Οι Ελληνίδες και οι Έλληνες που έχουν γεννηθεί μετά το 1974, αποτελούν την πρώτη από καταβολής του νεοελληνικού κράτους γενεά που μεγάλωσε χωρίς βιώματα πολέμου, ξένης κατοχής, εμφυλίων διχασμών και συρράξεων. Χωρίς τραύματα από έκτακτα καθεστώτα και πραξικοπήματα, μεγάλες πολιτικές ή οικονομικές κρίσεις. Χωρίς μνήμες που τόσο βαθιά σημάδεψαν τη ζωή αλλά και τη θεώρηση του κόσμου όλων των προγενέστερων γενεών.

III.

[Οι αμυντικές στάσεις μερίδων του πληθυσμού]

Αυτές οι ριζικές, οι μη αναστρέψιμες αλλαγές αντιμετωπίζονται θετικά, με υπερηφάνεια και αισιοδοξία, από το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού λαού, από πλατιά κοινωνικά στρώματα αλλά και θεσμικές δυνάμεις, που τείνουν συνεχώς να αξιοποιούν όλο και περισσότερο τις νέες δυνατότητες και να αποκομίζουν οφέλη από το νέο περιβάλλον.

Παράλληλα όμως υπάρχουν στην κοινωνία μας, όπως παντού άλλωστε, κάποιες κοινωνικές αλλά και θεσμικές δυνάμεις, άτομα αλλά και οργανωμένοι μηχανισμοί, που είτε δεν μπορούν είτε δεν επιθυμούν να ακολουθήσουν τον βηματισμό των αλλαγών της κοινωνίας μας και περιέρχονται σε δύσκολη θέση. Γι' αυτό αμύνονται, αντιδρούν συμπλεγματικά, φοβούνται τις αλλαγές και αναλίσκουν τις ικμάδες τους στην προσπάθεια καθυστέρησης ή ακόμα και ακύρωσης των εξελίξεων.

Οι δυνάμεις αυτές διαπνέονται από ανασφάλεια, από φοβία απέναντι στον νεωτερισμό και από δυσπιστία απέναντι στον Άλλο. Γιατί τί άλλο από ανασφάλεια υποδηλώνουν οι προτροπές σε απομονωτισμό; Τί άλλο παρά φοβία απέναντι στην εξέλιξη κρύβεται πίσω από την επίκληση ενός εξιδανικευμένου παρελθόντος; Τί άλλο παρά δυσπιστία απέναντι στον Άλλο δείχνει η εχθρότητα απέναντι στον ξένο, τον μετανάστη, τον πολιτικό πρόσφυγα; Αλλά, βαθύτερα, τί άλλο από συντηρητισμό και έλλειψη αυτοπεποίθησης, έλλειψη εμπιστοσύνης στις δυνατότητές μας προδίδει αυτό το κράμα φοβίας, ανασφάλειας και δυσπιστίας απέναντι στον Άλλο;

IV.

[Οι νέες προκλήσεις της πραγματικότητας]

Κυρίες και κύριοι,

Φίλες και φίλοι,

Ο πολιτισμικός αυτός συντηρητισμός, η εμμονή σε συλλογικές παραστάσεις του παρελθόντος, η φοβικότητα και η προκαταβολική παραίτηση επιτείνονται μέσα στο νέο διεθνές περιβάλλον. Αποκτούν άλλες διαστάσεις στις συνθήκες της παγκοσμιοποίησης.

Η παγκοσμιοποίηση είναι υπαρκτή πραγματικότητα, άρα αντιμετωπίζεται με λογισμό και με πράξη και όχι με ξόρκια και δαιμονοποιήσεις. Η παγκοσμιοποίηση είναι σύνθετο φαινόμενο, άρα πρέπει να αναλυθεί, και όχι να διαστρεβλωθεί με απλουστεύσεις. Η

παγκοσμιοποίηση δεν έχει μόνο αρνητικές επιπτώσεις, έχει και θετικές: καλούμαστε να προσπαθήσουμε να αξιοποιήσουμε τις θετικές και να μετριάσουμε τις αρνητικές.

Στις θετικές επιπτώσεις περιλαμβάνεται η μεγάλη πρόοδος στην οποία έχει οδηγηθεί η ανθρωπότητα σε πολλούς τομείς, την οικονομία, την υγεία, την παιδεία. Ας αναλογιστούμε την ανάπτυξη των οικονομικών ανταλλαγών, την πρόοδο της τεχνολογίας, τον πολλαπλασιασμό των εκπαιδευτικών ευκαιριών και ανταλλαγών, την τεράστια πρόοδο της ιατρικής και τη συνεχή βελτίωση της περίθαλψης χάρη στις νέες τεχνολογίες...

Αν όμως αυτές είναι οι κυριότερες θετικές συνέπειες της παγκοσμιοποίησης, τί γίνεται με τις αρνητικές, θα μου αντιτάξει κάποιος; Η πύκνωση των επικοινωνιών δεν οδηγεί στην ομοιομορφία, στον θρίαμβο του μέσου όρου, του μαζικά αποδεκτού, του οικονομικά αποδοτικού; Η κατάργηση των συνόρων δεν καταλήγει στην απώλεια της ιδιαίτερης ταυτότητας – εθνικής, θρησκευτικής, πολιτισμικής...; Η ανταλλαξιμότητα των πάντων στις διαστάσεις του πλανητικού χωριού δεν οδηγεί στην απόλυτη κυριαρχία της αγοράς; Η κουλτούρα, η παράδοση και ο πολιτισμός μας, οι μνήμες και τα ιστορικά βιώματά μας δεν κινδυνεύουν από την ισοπέδωση και την κυριαρχία της αγοράς;

Τα ερωτήματα αυτά δεν τίθενται μόνο στη χώρα μας. Και είναι πολύ ενδιαφέρον ότι με ιδιαίτερη ένταση οξύτητα τίθενται σε πολλές, αν όχι όλες τις αριθμητικά πολύ μεγάλες χώρες.

Ποιά είναι η απάντηση στα ερωτήματα αυτά; Ποιά απάντηση δίνει η ελληνική κοινωνία, μια κοινωνία που έχει διανύσει την μεγάλη απόσταση που ανέφερα, μια κοινωνία που βρίσκεται μπροστά σε μεγάλες προκλήσεις, μια κοινωνία που ανοίγεται στο μέλλον;

Είμαι βέβαιος ότι η απάντηση που δίνουμε όλοι μας δεν είναι η «επιστροφή στην παράδοση», δεν είναι το σάλπισμα για την αναβίωση των προβιομηχανικών ηθών και αντιλήψεων, όπου ένα ήταν το σωστό και κανενός δεν περνούσε από το μυαλό κανενός να το αμφισβητήσει, δεν είναι η φυγή προς τα πίσω. Στις προκλήσεις του νέου περιβάλλοντος δεν απαντάμε με την περιχαράκωση στο κλειστό σύμπαν της παραδοσιακής κοινότητας, με την προσήλωση στη θρησκευτική και κοσμική παράδοση,

με την ευλαβική τήρηση «αδιαμφισβήτητων» και «αμετακίνητων» κανόνων, με την αυτάρκεια και την ασφάλεια του αιωνίου.

Η Ελλάδα στο κατώφλι του 21ου αιώνα δεν χρειάζεται την επιστροφή σε μια εικόνα φοβίας, συμπλεγματικής ανασφάλειας, αδράνειας. Η εικόνα αυτή δεν αρμόζει σε μια σύγχρονη χώρα.

Πρώτον, γιατί η ιστορία δεν γυρίζει πίσω. Πίσω από την «επιστροφή» στην παράδοση κρύβεται κάτι άλλο, βλαβερό και επικίνδυνο. Κρύβεται η ψευδεπίγραφη ανακατασκευή της παράδοσης με σύγχρονους όρους, έτσι ώστε η παράδοση να αναδιαμορφωθεί για να γίνει το κύριο μέσο άμυνας ενάντια σε κάθε κίνηση εκσυγχρονισμού και ανοίγματος στο μέλλον.

Δεύτερον, γιατί η εικόνα αυτή αδικεί την ίδια την πραγματικότητα που μάς περιβάλλει. Αδικεί τη συντριπτική πλειοψηφία του λαού μας, τους εργαζόμενους που μοχθούν, τους καινοτόμους επιστήμονες, τους νέους εθελοντές, τους δημιουργούς. Αδικεί τη μεγάλη απόσταση που έχουμε διανύσει, τις θυσίες, αλλά και την όρεξη για προκοπή. Αδικεί μια κοινωνία που στάθηκε ικανή να αναδεχθεί, χωρίς μείζονες αντιδράσεις, πολλές εκατοντάδες χιλιάδες μετανάστες.

Τρίτον, γιατί η εικόνα αυτή υπολείπεται των αναγκών της εποχής. Δεν συμβάλλει στην αντιμετώπιση των νέων προβλημάτων, μάς αφήνει άοπλους απέναντι στις αρνητικές πλευρές της παγκοσμιοποίησης, στις νέες κοινωνικές προκλήσεις, στον νέο διεθνή καταμερισμό εργασίας.

Για όλους αυτούς τους λόγους η επιστροφή στην παράδοση δεν μπορεί να εμπνεύσει και να συνεγείρει την κοινωνία μας. Δεν μπορεί να αποτελέσει κινητοποιό μύθο. Δεν μπορεί να μάς βοηθήσει να προσανατολιστούμε στο μέλλον.

V.

[Απάντηση η ανοικτή κοινωνία]

Την απάντηση απέναντι στις προκλήσεις της νέας εποχής τη δίνει η κοινωνία των πολιτών. Η ανοικτή κοινωνία. Και ανοικτή κοινωνία είναι, *πρώτον*, η κοινωνία ελευθερίας και συμμετοχής. *Δεύτερον*, η κοινωνία ευθύνης και αλληλεγγύης. *Τρίτον*, η κοινωνία που προσέρχεται με αυτοπεποίθηση στον διάλογο με άλλες κοινωνίες, με άλλους πολιτισμούς.

Ανοιχτή κοινωνία είναι η κοινωνία ελευθερίας και συμμετοχής. Η ελληνική κοινωνία μπορεί να σταθεί ισότιμα στον παγκόσμιο στίβο μόνο αν εμβαθύνει κι άλλο τη δημοκρατία της. Η ποιότητα της δημοκρατίας συναρτάται άμεσα με τον σεβασμό των θεσμών του δημοκρατικού κράτους δικαίου. Η ποιότητα της δημοκρατίας συναρτάται άμεσα με τον βαθμό στον οποίο η ίδια η Πολιτεία φροντίζει να δημιουργήσει στο εσωτερικό της μηχανισμούς ελέγχου και λογοδοσίας της εκτελεστικής εξουσίας και του κράτους. Θεσμικά αντίβαρα που συμβάλλουν στην ενδυνάμωση της κοινωνίας των πολιτών. Στη διασφάλιση της πολυφωνίας και στην προστασία της ετερότητας. Στην ισόρροπη και αρμονική συνύπαρξη της ελευθερίας και της ισότητας, των θεμελιωδών αρχών της πολιτικής μας συμβίωσης. Στην αποφυγή της ισοπέδωσης των ποικιλώνυμων μορφών του λαϊκισμού, από όποια πτέρυγα του πολιτικού φάσματος.

Ανοιχτή κοινωνία είναι η κοινωνία κοινωνικής ευθύνης και αλληλεγγύης. Η κοινωνία που συνδέεται με δεσμούς που απορρέουν από μέριμνα αλλά και σεβασμό για τον άλλο και όχι από αλαζονεία ή υπεροπτική φιλανθρωπία. Η κοινωνία που δεν θεωρεί όσους από εμάς έχουν οδηγηθεί σε μειονεκτική θέση, σε πραγματική ανάγκη, ως παθητικούς λήπτες παροχών – κρατικής ή φιλανθρωπικής προέλευσης. Η κοινωνία που αποτελείται από πολίτες που νοιώθουν προσβολή και της δικής τους αξιοπρέπειας να ζούν σε μια κοινωνία που ανέχεται ένας αριθμός μελών της να μη μπορεί να ζήσει δημιουργικά και με αξιοπρέπεια. Που θεωρούν μέρος της ιδιότητας του πολίτη την υποχρέωση να συμβάλουν ώστε και οι κοινωνικά αδύναμοι να αποκτήσουν τη δυνατότητα να ζουν κάτω από συνθήκες που να τους επιτρέπουν να διαμορφώνουν δημιουργικά τη ζωή τους. Μια τέτοια κοινωνία κοινωνικής ευθύνης και αλληλεγγύης στηρίζει τον σχεδιασμό ενός νέου κοινωνικού κράτους, βιώσιμου γι' αυτούς που έχουν πράγματι ανάγκη αποτελεί προτεραιότητά μας. Τον σχεδιασμό των συνθηκών μέσα στις οποίες αυτή η πολιτική μπορεί να καρποφορήσει. Τη διασφάλιση σε βάθος χρόνου της σταθερότητας της οικονομίας, της αναπτυξιακή τροχιάς, τη διεύρυνση δυνατοτήτων και ευκαιριών για όλους, ιδιαίτερα για τη γενιά που έρχεται, για τις γυναίκες, για εκείνους που απειλούνται από τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Ανοιχτή κοινωνία είναι, τέλος, η κοινωνία που τοποθετείται με αυτοπεποίθηση και σιγουριά σ' ένα ανοιχτό πεδίο διεθνούς διαλόγου. Που προσέρχεται ως ισότιμος συνομιλητής στον παγκόσμιο στίβο της πολιτισμικής αντιπαράθεσης. Που σηκώνει με

θάρρος την πρόκληση της οικουμενικότητας. Γιατί η σημερινή εποχή, η εποχή της παγκοσμιοποίησης επιβάλλει να σκεφτόμαστε τον πολιτισμό με κριτήρια τις πανανθρώπινες ανάγκες, δηλαδή οικουμενικά. Και αυτή η διάσταση της παγκοσμιοποίησης είναι θετική, απελευθερωτική, προοδευτική.

Στην προοπτική αυτή έχουμε σύμμαχο την ίδια την ιστορία μας. Οι Έλληνες έχουμε παράδοση συμβίωσης με άλλους λαούς, γλώσσες, πολιτισμούς και θρησκείες. Και όχι μόνο αυτό: για εμάς τους Έλληνες, στη μακρά διαδρομή μας, οι εποχές της πιο μεγάλης άνθισης ήταν οι εποχές που μετακινούμαστε και ταξιδεύουμε, που ανταλλάσσαμε γνώσεις και ευαισθησίες και αποχτούσαμε τεχνογνωσία από άλλους πολιτισμούς. Αυτή η παράδοση σεβασμού του άλλου, συναλλακτικότητας, κατανόησης, μετάφρασης των δικών μας μηνυμάτων στη γλώσσα των άλλων, και των μηνυμάτων των άλλων στην ελληνική γλώσσα, αποτελούν όχι μόνο εφόδια πολύτιμα για τη σημερινή και τη μελλοντική πορεία του ελληνικού έθνους, αλλά και ουσιαστική προσφορά για τη δημιουργία της σύγχρονης πολυφωνικής ευρωπαϊκής κουλτούρας στην εποχή της παγκοσμιοποίησης.

Στην κατεύθυνση αυτή κινείται μια κοινωνία που είναι ανοικτή απέναντι στο Άλλο. Γι' αυτό πρέπει να δώσουμε έμφαση και να υποστηρίξουμε όλες εκείνες τις πρωτοβουλίες που αναζητούν να δώσουν μια διαφορετική έκφραση στις ανθρώπινες ανάγκες και προτιμήσεις. Γι' αυτό καλούμαστε να δημιουργήσουμε τους όρους της πολυμορφίας, που μπορούν να αντιπαρατεθούν στην πλανητική πολιτισμική ομογενοποίηση. Τους όρους που θα μάς επιτρέψουν να αποφύγουμε τη διαβρωτική αναγωγή των πάντων στην αγορά και στο χρήμα.

VI

[Η ώρα της ευθύνης, ώρα όλων μας]

Η κοινωνία αλλά και η σύγχρονη πολιτεία πρέπει να βοηθήσει τους πολίτες της, ιδιαίτερα τις νέες γενιές, να καλλιεργήσουν τις ικανότητες να συνυπάρχουν με τους άλλους ανθρώπους και πολιτισμούς, να συνομιλούν μαζί τους, να καταλαβαίνουν τις γλώσσες τους και να κατανοούν τους κώδικες συμπεριφοράς τους. Η εθνική ταυτότητα χρειάζεται ν' αποχτήσει διαβατήριες ικανότητες, όπως εκείνες του αρχέτυπου και παγκοσμιοποιημένου ομηρικού ήρωα. Του Οδυσσέα, που *«πολλών ανθρώπων είδεν άστεα και νόον έγνω»*. Οι ικανότητες του οποίου οφείλονταν στις γνώσεις που είχε της νοοτροπίας, της κουλτούρας και των χαρακτηριστικών των άλλων λαών. Οι ικανότητες

του Οδυσσέα είναι οι δεξιότητες επιβίωσης του έθνους και πορείας του στην πρόοδο. Αντίθετα, από ό,τι πρεσβεύουν οι οπαδοί της αναδίπλωσης και της απομόνωσης, οι συλλογικές μας παραστάσεις και η εθνική ταυτότητα, τώρα ίσως περισσότερο από ποτέ, έχουν ανάγκη από νέες διαβατήριες ικανότητες.

Εμείς δεν χρειαζόμαστε ένα ωραιοποιημένο και μυθοποιημένο παρελθόν. Χρειαζόμαστε μια στοχαστική προσέγγιση της ιστορίας μας και μια ισορροπημένη κρίση του παρελθόντος και του παρόντος μας. Η πλούσια παράδοση και η πολιτισμική μας κληρονομιά έχει την ακόλουθη σημασία: αποτελεί το μέσο της ιστορικής μας αυτογνωσίας. Χρειάζεται να γνωρίζουμε το δρόμο που διανύσαμε για να φτάσουμε εδώ που είμαστε τώρα. Χρειάζεται δηλαδή να γνωρίζουμε ποιά ήταν τα στοιχεία που μας βοήθησαν να καταφέρουμε όσα καταφέραμε αλλά και ποιά τα στοιχεία που μας εμπόδισαν να τα καταφέρουμε καλύτερα.

Αν ξαναδιαβάσουμε την ιστορία μας, θα διαπιστώσουμε ότι η σύνδεση με τις πολιτισμικές μας κληρονομίες δημιούργησε το εφαλτήριο ώστε να αποκτήσει ο ελληνικός λαός εθνική συνείδηση και να δημιουργήσει την Ελληνική Πολιτεία στον Αγώνα για το ανεξάρτητο ελληνικό κράτος. Και αυτή η συνείδηση, που αποτυπώνεται στα Συντάγματα του Αγώνα, είναι μια κατεξοχήν δημοκρατική συνείδηση. Τα δύο στοιχεία που χαρακτηρίζουν το ελληνικό έθνος είναι η συνείδηση της ιστορικότητας του πολιτισμού του και η δημοκρατική του συνείδηση. Η δημοκρατία πρέπει συνεχώς να επιβεβαιώνεται από τη συνείδηση των πολιτών της. Άρα πολιτισμός και δημοκρατία, η στενή σύνδεσή τους, η συνεχής επικοινωνία τους, η αμοιβαία ανατροφοδότησή τους αποτελούν τους βασικούς όρους ύπαρξης της κοινωνίας μας. Αυτή τη συναίσθηση δεν τη χρειαζόμαστε μόνο στο παρόν, τη χρειαζόμαστε προπαντός για να σχεδιάσουμε το μέλλον. Η ιστορική συναίσθηση της πορείας της κοινωνίας μας μάς χρειάζεται ως εφαλτήριο αλλαγών. Για να προσδιορίσουμε τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας μέσα στην οποία θα ζήσουν οι επόμενες γενιές.

Την εθνική και κοινωνική μας ταυτότητα, την ιστορία και την παράδοσή μας έχουμε καθήκον να τις σκεφτόμαστε, όχι στραμμένοι προς το παρελθόν, αλλά ατενίζοντας προς το μέλλον. Πώς θέλουμε να είναι η κοινωνία μας τον 21^ο αιώνα; Γύρω από ποιες αξίες θέλουμε να είναι οργανωμένη; Είναι καιρός να ανοίξει πλατύς δημόσιος διάλογος για τα

προβλήματα αυτά. Και να γίνει ο σχεδιασμός του μέλλοντος άξονας της πολιτικής μας στρατηγικής.

Η αυριανή ελληνική κοινωνία θα είναι βεβαίως μια κοινωνία ευρωπαϊκή.

Εφόσον οι αξίες του δημοκρατικού εκσυγχρονισμού (οι ατομικές ελευθερίες, η κοινωνική αλληλεγγύη, το κοινωνικό κράτος κτλ.) τείνουν να πάρουν έναν καθολικό και παγκόσμιο χαρακτήρα, ο τρόπος για να υλοποιηθούν αυτές οι αξίες παραμένει συνδεδεμένος με τον συγκεκριμένο πολιτισμό της κάθε χώρας, την ιδιαίτερη κουλτούρα της μέσα στην οποία τα άτομα πολίτες διαμορφώνουν τις ταυτότητές τους και εξελίσσονται.

Εφόσον μολονότι στην ευρωπαϊκή κοινωνία του αύριο οι κατευθυντήριοι άξονες θα είναι αποτέλεσμα συνέργειας πολλών δυνάμεων από όλη την Ευρώπη, για μεγάλο διάστημα ακόμη ο δημόσιος διάλογος θα αναπτύσσεται μέσα στα εθνικά πλαίσια, στο εθνικό πλαίσιο πρέπει να επεξεργαστούμε προτάσεις και ιδέες για το ευρωπαϊκό μέλλον. Σε αυτό το διάλογο θα πρέπει να επιδείξουμε ετοιμότητα. Να κάνουμε αισθητή την ελληνική παρέμβαση όχι μόνο στα προβλήματα που μας αφορούν, αλλά στα κεντρικά προβλήματα, στα προβλήματα αιχμής που αφορούν ολόκληρη την Ευρώπη.

Η διαμόρφωση ενός τέτοιου οράματος όμως δεν είναι υπόθεση του Κράτους. Το όραμα της ισχυρής κοινωνίας διατυπώνεται και εξειδικεύεται από τους ίδιους τους πολίτες με τις διαφορετικές διαδρομές, τα ποικίλα συμφέροντα, τις πολλαπλές δεσμεύσεις, με δυο λόγια από την κοινωνία. Κατά τη διαδικασία μάλιστα αυτή ενδυναμώνεται η ίδια, αυτοπροσδιορίζεται ως κοινωνία πολιτών, ως σώμα αυτόνομων και υπεύθυνων πολιτών. Εμείς αυτό που μπορούμε και οφείλουμε να κάνουμε είναι να προκαλέσουμε τη συζήτηση, να προαγάγουμε τον δημόσιο διάλογο, να αναδείξουμε τα κρίσιμα ζητήματα. Απαιτητικοί απέναντι στον ίδιο μας τον εαυτό, να φανούμε αντάξιοι των πιο απαιτητικών προσδοκιών των συμπολιτών μας.